

Osmo Tiililä – protestantti

Timo Junkkaala on juuri julkaissut professori Osmo Tiililän elämäkerran (Perussanoma, 2004). Teos on yli 800-sivuinen järkäle, joka pitää sisällään oivallisen katsauksen Tiililään ja hänen aikaansa. Tänä vuonna on kulunut sata vuotta tuon suuren dogmaatikon syntymästä (1904–1972).

Tiililä oli aikanaan kuuluisa mies. Hän toimi Helsingin yliopiston systematiikan laitoksen professorina ensin sijaisena sodan alla vuodesta 1939 ja sitten virassa 1942–1967. Professori tuli tunnetuksi ahkerana keskustelijana ja korkean profiilin teologina. Hän piti myös puhekokouksia ja luentosarjoja kirkon piirissä. Lisäksi hänen kritiikkinsä kirkon maallistumista vastaan on legendaarinen, ja profetallinen työ muuttui teoksi hänen erotessaan kirkosta vuonna 1962. Erosta huolimatta hän jatkoi keskustelua aina kuolemaansa asti vuonna 1972.

Junkkaalan kirjasta käy selvästi ilmi, miten vaikeissa olosuhteissa Tiililä joutui tekemään työtään. Suomeen oli rantautunut Ruotsista uusi teologinen virtaus, ”lundilaisuus” (Lundin yliopiston teologien mukaan). Lundilaisuuden perusajatuksena oli tuoda Saksassa siinnyt uusprotestanttinen teologia myös Pohjoismaihin. Teologian lähtökohta oli rationalistinen. Kristinuskon on käytännön uskonto. Sen olemus on moraalista, ei sovitusta eikä oppia Kristuksen jumaluudesta.

Lundilaisuus halusi poistaa raja-aidan maallisen ja hengellisen regimentin väliltä. Käytännössä se merkitsi sitä, että hengellinen regimentti katosi vähitellen kokonaan. Kirkko on yhteisö, jossa jokaisella jäsenellä on yhtäläiset oikeudet. Uskonnollinen elämä on sitä, että ihminen toteuttaa kutsumustaan arkityössään. Uskonto antaa sille eräänlaisen hengellisen oikeutuksen. Mitään henkilökohtaista uskoa Kristukseen ei kysytä keneltäkään. Uskonelämää ei tarvitse hoitaa,

eikä uskon laatua haluta mitata kenenkään ”harrastuneisuudella” – kuten kirkossa tai ehtoollisella käymisellä.

Kirjassa Junkkaala osoittaa, että Tiililän taistelu sijoittui tähän kohtaan. Kirkosta oli tulossa maallisen yhteishyvän yhteisö. Hengellisen elämän perusteista, uskosta, sakramenteista tai sielunhoidosta ei enää kannettu riittävästi huolta. Silloin Tiililä korotti äänensä. Kirkko oli kriisissä, mutta ei tajunnut sitä.

Teologinen jännite tuli esille monin tavoin. 1951 julkaistiin Tiililän merkittävä teos Systemaattinen teologia I. Uskonopin yleisesitys on näin pienellä kielialueella aina huomattava saavutus. Tiililä joutui kuitenkin pettymään kirjansa vastaanoton suhteen. Esimerkiksi Aarre Lauha arvosteli teoksen jyrkän kielteisesti. Myös muut yliopistoteologit lähestulkoon hylkäsivät kirjan. Syy oli yksinkertainen. Tiililän opus oli jäänyt uuden virtauksen jalokoihin. Hän oli törmäyskurssilla lundilaisen moralismin kanssa. Tiililän kirjaa pidettiin liian hengellisenä. Siksi hän alkoi jäädä teologisesti yksin akateemisessa keskustelussa.

Seuraavana vuonna ilmestyi lisäksi Erkki Niinivaaran kirja Maallinen ja hengellinen, josta tuli lundilaisen teologian peruskirja suomalaisen teologiaan pitkäksi aikaa. Piispat alkoivat siirtyä Niinivaaran leiriin, ja esimerkiksi Tiililän ja Gulinin ennen melko läheinen suhde alkoi rakoilla.

Kun Tiililä vielä samoihin aikoihin ”syrjäytettiin” – tosin normaalin vaalin kautta – teologisen tiedekunnan dekaanin tehtävistä ja hänen tilalleen valittiin professori Nikolainen, alkoi asetelma olla täydellinen. Tiililä totesi ykskantaan, että hän oli saanut potkut dekaanin tehtävästä. Professorin virasta häntä ei sentään voitu erottaa.

Systemaattisen teologian toinen osa julkaistiin vuonna 1954. Myös toinen osa sai teologeilta murskaavat arviot. Suomessa oli

hyvin vähän jäljellä niitä korkeammin koulutettuja teologeja, jotka olisivat kannattaneet Tiililän ”uskonteologiaa”. Sen tilalle oli tullut yhteiskunnallisesti painottunut kansankirkollisuus, jossa painopiste oli tämänpuoleisissa asioissa. Pessimistisesti Tiililä totesikin vuosikymmenen lopulla, että idässä uhkaa kommunismi ja lännessä liberalismi.

Tiililä näki jo aikanaan, että kantilaiselta pohjalta kasvanut lundilainen radikalismi on kykenemätön estämään samoilta juurilta nousevan saksalaisen radikaalieksegeetiikan vyöryä kirkkoon. Raamattu ei ollut enää ensisijaisessa asemassa. Maallisen kutsumuksen perusteeksi riitti yleinen järki. Siksi luterilaisuus alkoi muuttua yleiskonnollisuudeksi. Tiililän huomio oli terävä. Ajatus hengellisestä regimentistä, eli siis siitä että Jumala pelastaa ihmisiä maailmasta saarnauttamalla lakia ja evankeliumia syntisille, on aina raamattukysymys. Jos yhdestä luovutaan, toinenkin katoaa vähitellen.

Vuonna 1960 Tiililän taakkaa lisäsivät toisenlaiset huolet. Hän sai ensin näkin sydäninfarktin ja hänen terveytensä horjui. Häntä toisinaan vaivanneet masenuskaudet jatkuivat ja hidastivat myös työskentelyä. Samana vuonna pitkälinen ystävä ja tukija professori Alanen kuoli. Tiililä alkoi jäädä lopullisesti yksin.

Vuonna 1961 Tiililä erosi ensin pappisvirasta. Syy siihen ei ollut pelkästään teologinen. Hän oli ilmeisesti kokenut myös henkilökohtaista vaikeutta toimia pappina. Tosin samassa yhteydessä hän mainitsi kirkossa vallitsevat teologiset ongelmat.

Lopulta vuonna 1962 Tiililä jätti serakuntaansa ensimmäisen eroilmoituksensa. Tämä oli ratkaiseva askel. Itse Simojoki kävi hänen

luonaan ja yritti saada hänet luopumaan erosta. Hetkeksi Tiililä vetikin paperinsa takaisin. Tiililän seurasi kirjeenvaihto useiden piispojen kanssa. Tiililän ajatuksena näyttää olleen, että hän voisi tulla vielä takaisin, jos piispat tulevat jollain tavalla häntä vastaan teologisen ongelman hoidossa.

Kiista ei kuitenkaan ollut enää ratkaistavissa. Simojolle Tiililä totesi, että piispoilla olisi ollut aikaa korjata erheet. Keskustelujen myötä hänelle oli kuitenkin käynyt selväksi, että kukaan piispoista ei ollut valmis tukemaan häntä käsillä olevassa taistelussa. Niinpä Tiililä vei paperit uudelleen kansliaan, ja ero astui voimaan joulukuussa 1962.

Vaikka kaikkia puolia Tiililän sisäisistä pohdintoista ei voi enää jäljittää, on selvää, että hän oli todellinen protestantti. Hän kantoi dogmatiikan professorina huolta nimenomaan kirkon opin puhtaudesta – toisin kuin myöhemmät seuraajansa. Hänellä oli näky kirkosta. Aitona protestanttina Tiililällä oli näkemys myös evankeliumista. Hän piti pelastuksen lippua korkealla.

Tiililä oli protestantti myös käytännössä – viimeiseen asti. Hänen protestinsa

oli dramaattinen. Professorin ero oli tuon ajan yhteiskunnassa vielä niin hätkähdyttävä uutinen, että se pääsi lehtien etusivuille. Oliko tuon ajan kirkko niin turmeltunut, että siitä piti lähteä? Meidän voi olla vaikea ajatella niin, koska usein kaunistelemme historiaa. Oman aikamme kirkko on vaikeuksissa, mutta ennen oli paremmin. Historia – ja siis Junkkaalan kirja – opettaa, että siemenet tämän päivän ongelmille on kylvetty yli 50 vuotta sitten. Vaikka emme nyt eroaisi kirkosta, pieni annos protestanttisuutta olisi varmaan paikallaan.

Timo Eskola